

daju kako bi angažirale svoje građane u javnom političkom odlučivanju korištenjem programa e-vlade.

7. Nadalje, u suradnji s Interparlamentarnom unijom (IPU) UNDESA pomaže parlamentima u svijetu da koriste IC tehnologiju kao podršku svojim predstavničkim, zakonodavnim i nadzornim funkcijama (e-parlament). To čini preko Svjetskoga centra za informacijske i komunikacijske tehnologije u parlamentu, koji djeluje kao centar za razmjenu informacija, istraživanja i inovacije i daje tehničku pomoć pokretanjem partnerstava na temelju višestruko zainteresiranih strana. Svjetski centar za IC tehnologiju u parlamentu izdaje dvogodišnje Izvešće o svjetskom e-parlamentu i godišnje saziva svjetsku konferenciju o e-parlamentu. Konačno, Svjetski centar stimulira razmjenu iskustava i prakse među članovima parlamenta o politikama i zakonima koji idu u korist razvoja sveobuhvatnoga informacijskoga društva.

8. Gospodarski odbor UN-a za Europu (UNECE) promiče e-demokraciju u davanju potpore ekološki održivom razvoju u skladu s Konvencijom o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u donošenju odluka i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša (Konvencija iz Aarhusa).

9. OECD je vodio istraživanja o e-demokraciji. Knjiga *Obećanja i problemi e-demokracije: izazovi angažiranja građana na mreži*⁵ (2003.) istražuje korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija u angažiranju građana u državama članicama pri političkom odlučivanju OECD-a. Knjiga *Ocjena sudjelovanja javnosti u političkom odlučivanju* (2005.) sagledava teoriju i praksu i znatno se oslanja na stajališta i doprinose vladinih stručnjaka, znanstvenika i provoditelja civilnoga društva iz zemalja OECD-a. Ona se temelji na rezultatima prethodnoga izvješća OECD-a, *Građani kao partneri: informacije, konzultacije i sudjelovanje javnosti* (2001.), koje naglašava nedostatak sustavne procjene napora vlade da se građani i civilno društvo

⁵ <http://www.oecd.org/dataoecd/9/11/35176328.pdf>

angažiraju u političkom odlučivanju. Tom knjigom OECD nastoji smanjiti „jaz u procjeni“⁶.

Struktura i sadržaj Preporuke

10. Nakon uvodnih stavaka Preporuka Odbora ministara o e-demokraciji iznosi državama članicama čitav niz preporuka. One su u daljnjem tekstu razrađene prema principima e-demokracije koji obuhvaćaju osnovne poruke koje se odnose na e-demokraciju i prema smjernicama o e-demokraciji koje obuhvaćaju razrađene preporuke raznim zainteresiranim stranama.

11. Preporuku prati niz indikativnih smjernica: skup generičkih alata i politika za elektroničku demokraciju, planski pristup e-demokraciji, kontrolnu listu za uvođenje alata e-demokracije, okvir za izvještavanje o inicijativama e-demokracije, smjernice za ocjenu e-demokracije i glosar.

12. Iako se e-demokracija primarno bavi demokracijom, nije bila namjera sastaviti kolekciju preporuka koje se općenito odnose na demokraciju. Principi i smjernice u preporuci odnose se samo na pitanja koja su od posebne važnosti za e-demokraciju. Ne ponavljaju se opći principi i smjernice koje se odnose na demokraciju. Svrha je Preporuke da svim zainteresiranima omogući primjenu zajedničkih principa i smjernica kada se stvara i provodi e-demokracija.

13. Također treba imati na umu da su široka primjena IC tehnologije u demokratskoj praksi i sudjelovanje mogući samo u poticajnom okruženju u kojem tijela javne vlasti omogućuju stabilan regulatorni okvir. Takav okvir treba dati poticaj privatnomu sektoru da investira u IC infrastrukturu i usluge i da promiče i pomaže pristup široko dostupnoj i pristupačnoj IC

⁶ Za ostale informacije vidi:

http://www.oecd.org/document/2/0,3343,en_2649_34129_40758338_1_1_1,00.html

31. „temelji se na ...“: za detalje vidi princip 27. prvu i drugu alineju.

32. „vodi računa o ...“: o detaljima izazova, rizika i prepreka e-demokraciji vidi principe 69. do 72. i smjernicu 81.; za utvrđivanje rizika, upravljanje rizikom, ocjenu napretka vidi smjernice 66., 67., 71. i 72.

33. „pomaže premostiti ...“: vidi princip 64. i smjernice 73., 76. do 78. i 96.

34. „olakšava i potiče pristup..“: o detaljima transparentnosti tehnologije, rješenjima putem otvorenog programskog koda i otvorenih standarda i specifikacija vidi principe 54. do 56. i smjernice 57. do 60.

35. „utemeljen je u uravnoteženom ...“: o detaljima pravila i propisa vidi principe 73. do 80. i smjernice 82. do 103.

Stavak 7. „U potpunosti provoditi odgovarajuće ...“

36. Dok se ova Preporuka može smatrati nastavkom i znatnim poboljšanjem Preporuke o e-upravljanju, Preporuka o e-glasanju ostaje i dalje punovažna. To je razlog zbog kojega se u ovoj Preporuci detaljno ne obrađuje pitanje o e-glasanju – metodi e-demokracije s rezultatima koji najviše obvezuju tijela javne vlasti, ali se u većini slučajeva upućuje na nju (vidi principe 35., 36., 41., 42. i 78. i smjernice 86. i 96).⁷

⁷ Za preporuku o e-glasovanju vidi:

<http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=778189&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

Za preporuku o e-vladavini vidi:

<http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=802805&Site=CM&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>

Stavak 8. „Uzeti u obzir i ...“

37. U zaključcima sjednice Foruma o budućnosti demokracije⁸ u 2008. godini glavni izvjestitelji predlažu različita djelovanja za različite zainteresirane strane s obzirom na e-demokraciju.

Stavak 9. „Dovesti ovu Preporuku ...“

38. Preporuka o e-demokraciji nije upućena samo državama članicama i njihovim nacionalnim tijelima. Budući da e-demokracija ima mnogo zainteresiranih, veoma je važno da ostale zainteresirane strane, uključujući civilno društvo, lokalne i regionalne institucije, medije i poslovni sektor, budu također obaviještene o preporuci i da se potiču da ju primjenjuju.

Stavak 10. „Obavještavati o ovoj Preporuci i ...“

39. Sve države članice trebaju aktivno obavještavati o preporuci o e-demokraciji. To se posebno može učiniti uključivanjem aspekata e-demokracije u događaje koji se organiziraju povodom Međunarodnoga dana demokracije koji su proglasili Ujedinjeni narodi (15. rujna) i povodom Europskoga tjedna o lokalnoj demokraciji koji je iniciralo Vijeće Europe (sredina listopada). Aktivnosti u državama članicama trebaju biti usko povezane s aktivnostima ostalih država članica kako bi se stvorio europski zamah na polju e-demokracije.

Stavak 11. „Nastaviti baviti se e-demokracijom ...“

40. Ova je Preporuka prvi sveobuhvatni međunarodni dokument koji u potpunosti obuhvaća e-demokraciju. To je samo prvi korak u predstavljanju i opisu e-demokracije i postavljanje potrebnih normi od međunarodne (međuvladine) organizacije. Poziva se na daljnje aktivnosti u specifičnim područjima e-demokracije. Vijeće

⁸ Dokumenti sjednice iz 2008. godine Foruma o budućnosti demokracije mogu se naći na:

http://www.coe.int/t/dc/files/themes/forum_democratie/default_en.asp

Europe će, među ostalim, nastaviti djelatnosti na regulatornim pitanjima, konzultacijama i e-demokraciji odozdo prema gore, jer su to područja u kojima Vijeće Europe ima posebna znanja i poseban interes. Ostala pitanja, za eventualni daljnji rad u kontekstu e-demokracije, obuhvaćaju socijalnu koheziju, obrazovanje i osposobljavanje, konfrontaciju digitalne podjele i upravljanje identitetom (e-identitet), uključujući i njihovo međunarodno međusobno djelovanje.

Stavak 12. „Preispitati ovu Preporuku dvije godine ...“

41. „Preispitati ovu Preporuku dvije godine ...“: ova Preporuka ne uspostavlja novi sustav izvještavanja ili neograničeno praćenje aktivnosti. U svjetlu iskustva Vijeća Europe o preporukama o e-glasanju i e-upravljanju (vidi stavak 7. Preporukâ državama članicama) države članice Vijeća Europe će, na temelju stečenoga iskustva, preispitati primjenu ove Preporuke dvije godine nakon njezina usvajanja. Kako bi se propisno pripremili za takvo preispitivanje i aktivno uključivanje akademske zajednice i civilnoga društva, preporučuje se da se održi akademska konferencija na kojoj bi domaćin također bilo Vijeće Europe (kao one koje su se održale dva puta u dvorcu Hofen u Austriji o Preporuci Rec(2004)11 o e-glasanju), kao i umrežena (*online*) aktivnost koju bi organiziralo civilno društvo prije sastanka u vezi s preispitivanjem.

„Upućuje Tajništvo da...“

42. U ovom tekstu Odbor ministara ne samo da daje preporuke i predlaže smjernice državama članicama i ostalim zainteresiranima u državama članicama, nego također daje upute Tajništvu Vijeća Europe da iskoristava mogućnosti koje daje e-demokracija. Tajništvo je već s tim u vezi poduzelo određene inicijative. One obuhvaćaju e-glasanje u internim izborima, otvaranje kanala Vijeća Europe na *YouTube* i svoje stranice na *Facebooku* te stavljanje na mrežu javnih sudskih rasprava Europskoga suda za ljudska prava.

43. Zbog svoga statutarnoga statusa u Vijeću Europe Odbor ministara ne može na isti način djelovati kao ostali stupovi organizacije (parlamentarna skupština, kongres lokalnih i regionalnih institucija vlasti i konferencija međunarodnih nevladinih organizacija). Čini se logičnim da ostali stupovi i tijela Vijeća Europe uzmu u obzir i primjenjuju ovu Preporuku (s obzirom na e-demokraciju i međunarodne institucije, vidi principe 9., 15. i 36.).

Principi e-demokracije

Princip 1. „E-demokracija kao podrška ...“

44. Prva rečenica sadrži osnovni opis naziva „e-demokracija“ (vidi i stavak 2. Preporuke). Ako treba postići potencijal e-demokracije, razumijeva se da e-demokracija govori o demokraciji. Zbog toga je glavni cilj e-demokracije da podrži postojeće demokratske procese. E-demokracija otvara dodatne komunikacijske veze između samih građana, između građana i tijela javne vlasti, između samih tijela javne vlasti te sa svim ostalim zainteresiranim stranama. Istodobno, nastavit će se korištenje tradicionalnih kanala.

Princip 2. „E-demokracija je jedna ...“

45. Kako se ni jedna zainteresirana strana ne bi isključila iz sudjelovanja u demokraciji, imperativ je da se ovi kanali koriste samo kao dodatni kanali. E-demokracija daje programske alate za pozivanje na promatranje i sudjelovanje u glasovanju na političkim sastancima, uključujući i parlament. Ona također daje programske alate za dostupnost dokumenata na mreži i za pravne postupke demokratskih institucija putem živoga prijenosa ili promatranjem na zahtjev.

Princip 3. „E-demokracija se temelji na ...“

46. Kako bi se osiguralo pravilno korištenje e-demokracije, treba postojati politički sustav temeljen na demokratskim, humanim, socijalnim, etičkim i kulturnim vrijednostima. To omogućuje

cvjetanje e-demokracije. Demokracija i demokratski koncepti temelje se na vrijednostima, od kojih su neke povijesne, čine zajedničko europsko nasljeđe i univerzalne su, dok se ostale temelje na konsenzusu u dotičnom društvu. Ni jedna od tih dviju skupina vrijednosti ne može biti u suprotnosti jedna s drugom (vidi stavak 6. preambule Preporuci i smjernicu 3.).

Princip 4. „E-demokracija je usko povezana ...“

47. Budući da je demokratski usmjereno dobro upravljanje (vidi Preporuku Rec(2004)15 Odbora ministara državama članicama o elektroničkom upravljanju /„e-upravljanje“/), koncept koji je ovdje definiran/opisan radi ove Preporuke usko je povezan s e-demokracijom i ima slične ciljeve (vidi princip 17. i smjernicu 3.). Dok se e-vlada u uskom smislu te riječi (kako je to opisano u uvodnom stavku poglavlja „Smjernice e-demokracije“) može ili ne može smatrati dijelom e-demokracije, ona nije obuhvaćena ovom Preporukom jer se može primjenjivati i izvan demokratskih okvira.

Princip 7. „E-demokracija se odnosi na sve sektore ...“

48. U ovom stavku naziv „sektori demokracije“ odnosi se na tri ogranka države: zakonodavnu, izvršnu i pravosudnu vlast. Naziv „sve razine vlade“ odnosi se na lokalne, regionalne, nacionalne i međunarodne institucije vlasti. Na stupnjevima demokracije s manjim izbornim tijelom, tj. na lokalnoj i regionalnoj razini, mogućnosti metoda e-demokracije posebno su velike zbog problema koji su bliži svakodnevnomu životu biračkoga tijela, manjega broja sudionika, jednostavnijega odlučivanja i lakšega ispravljanja grešaka.

Princip 8. „Zainteresirane su strane za e-demokraciju ...“

49. Zainteresirane strane za e-demokraciju su tijela javne vlasti na svim razinama, političari, izabrani predstavnici, političke stranke, državni službenici, građani, glasači, članovi (javnih) korporacija i udruženja, civilno društvo, nevladine organizacije, mediji i poslovni krugovi, zajedno s davateljima infrastrukturnih usluga. Važno je shvatiti da e-demokracija nije namijenjena samo

određenim skupinama ili zainteresiranima, određenim sektorima, određenim načinima sudjelovanja ili određenim fazama. E-demokracija je za svakoga bez obzira koji kanal i u kojoj fazi koristi.

Princip 10. „Preporuke za e-demokraciju ne mogu ...“

50. Ovaj se stavak odnosi na „pristup višestruko zainteresiranih“ u ovoj Preporuci koja se upućuje ne samo državama članicama nego i tijelima javne vlasti (uključujući i izabrana predstavnička tijela) na svim razinama, civilno društvo i njegove institucije, medije, akademsku zajednicu i gospodarski sektor (uključujući i davatelje tehnologije). U vezi s različitim zainteresiranim stranama vidi princip 8. i smjernice 10. i 12.

Princip 11. „E-demokracijom se može ...“

51. Preporuka priznaje postojanje različitih koncepata i tradicija te različite faze demokracije. Osnovna je karakteristika Preporuke temeljni koncept da e-demokracija ne vodi drugačijim vrstama demokracije od onih koje postoje tamo gdje je ona uvedena. Metode e-demokracije i e-sudjelovanja mogu se razvrstati na razne načine. Najčešće se koristi troslojna klasifikacija na temelju stupnja interakcije i obvezujuće snage rezultata (informacija – komunikacija – transakcija) ili na temelju stupnja sudjelovanja (informacija – komunikacija – sudjelovanje).⁹ Neki predlažu i četveroslojnu klasifikaciju (npr. informacija – konzultacije – suradnja – (su)odlučivanje), ili – više u vezi s e-vladom: informacija – jednosmjerna interakcija – dvosmjerna interakcija – potpuno elektroničko vođenje slučajeva.¹⁰ Ova Preporuka koristi troslojnu klasifikaciju i sve uvjete koje predlažu mnoge dostupne klasifikacije, i to u onoj mjeri u kojoj je to moguće.

⁹ Te je metode razvio A. Macintosh i OECD PUMA Policy Brief, br. 10., srpanj 2001.

¹⁰ Vidi program Komisije EU-a o funkcionalnom davanju usluga europske e-vlade javnoj administraciji, poslovnim krugovima i građanima.

Princip 12. „E-demokracija se može provoditi ...“

52. Važno je shvatiti da e-demokracija ne promiče određenu vrstu demokracije. E-demokracija nije zamišljena da promiče, na primjer, izravnu demokraciju. Svrha je e-demokracije da olakša demokratsku praksu, ne da promiče određenu vrstu demokracije.

Princip 13. Posebno, e-demokracija može ...“

53. Danas smo svjedoci prve generacije „digitalnih domorodaca“. Mladi su posebna, iako drugačija skupina zainteresiranih. Oni posjeduju znanja o tehnologiji i medijima. Mnoge skupine mladih već se koriste e-demokracijom da upravljaju sami sobom. Postoje teme u koje posebno treba uključiti mlade, npr. pitanja ekologije s dugoročnim posljedicama. Jedan od načina da se mlada generacija uključi u demokraciju i politiku jest da im se priđe kanalima kojima se oni koriste, tj. pomoću e-demokracije, kako bi se jamčilo da želje i zahtjevi mlade generacije neće biti zanemareni.

Princip 14. „Nevladine udruge mogu imati koristi ...“

54. Civilno društvo i njegove institucije, uključujući i nevladine organizacije, važne su zainteresirane strane za (e)-demokraciju. Metode e-demokracije mogu učiniti nevladine organizacije privlačnijima i smanjiti njihove troškove. Istodobno, građani mogu testirati e-demokraciju preko nevladinih udruga kako bi se upoznali s njima i kako bi im počeli vjerovati prije nego što počnu primjenjivati metode e-demokracije koju nude tijela javne vlasti.

Princip 15. „E-demokracija može biti ...“

55. U mnogim područjima sve je učestalija pojava da se tradicionalne granice više ne promatraju kao prepreke. Jedna je od koristi e-demokracije da ona može nadilaziti tradicionalne granice. Skupine građana i ostale organizacije sada se mogu bolje prekogranično organizirati pomoću raznih metoda e-demokracije, pri čemu se proširuje djelokrug prekogranične demokracije. (Za manjine vidi princip 31. i smjernicu 75.)

Princip 16. „Tijela javne vlasti mogu imati koristi“

56. Civilno društvo može igrati veliku ulogu u stvaranju i razvijanju e-demokracije. Lokalnim inicijativama treba dati vremena i prostora da se razviju jer lokalno stanovništvo zna što je važno za njihovu zajednicu. Ovaj stavak zbog toga poziva tijela javne vlasti da ulože posebne napore da slušaju i da uče od civilnoga društva i da surađuju s njim.

57. Budući da e-demokracija može ići odozgo prema dolje, odozdo prema gore i biti horizontalna (vidi princip 59.), uloga tijela javne vlasti nije samo da uspostave e-demokraciju nego da i iskoriste prednosti, stvaraju veze s postojećim metodama e-demokracije kojima se koristi civilno društvo (vidi smjernicu 14.). To rješava izazov kako povezati aktivnosti građanin prema građaninu s tijelima javne vlasti, pri čemu se osigurava učinkovit odnos građana prema vladi.

Princip 17. „Ciljevi su e-demokracije ...“

58. (Vidi princip 4.) Transparentnost se može postići osiguranjem dostupnosti informacija, na primjer tako da su one dostupne na mreži. Odgovornost i prilagodljivost mogu se postići tako da se preuzme odgovornost za odluke i jamčenjem da će sve potrebe zainteresiranih strana biti uzete u obzir. To uključuje korištenje modernih tehničkih pogodnosti kao što je Internet kojim se građani koriste u svakodnevnom životu. E-demokracija olakšava sudjelovanje zainteresiranih strana, a to omogućuje intenziviranje angažiranosti i diskutiranja. Primjer za to su e-konzultacije.

59. Uključenost, dostupnost i sudjelovanje povezuju se s činjenicom da e-demokracija daje nove mogućnosti angažiranosti u demokraciji i stoga obuhvaća više ljudi, čak i one koji se prije nisu mogli uključiti. Primjeri za to su e-uključivanje, e-parlament i društvene mreže.

60. Supsidijarnost znači reguliranje problema i odlučivanje o njima na najnižoj mogućoj nadležnoj razini vlade, a ne sustavno dovođenje svake odluke na visoku razinu.

61. Jedan je od najvažnijih ciljeva e-demokracije da se izgradi povjerenje u demokraciju kao takvu. Primjer za to su mogućnosti koje e-demokracija daje za transparentnije informacije i procese koji jamče da će zainteresirane strane dobiti više informacija. Drugi je primjer činjenica da zainteresirani imaju više mogućnosti za izražavanje svoga mišljenja alatima kao što su e-forumi i e-petije. Tijela javne vlasti također imaju više sredstava da dobiju polazne podatke od zainteresiranih strana, na primjer preko e-konzultacija i e-inicijativa. Važno je u ovom posljednjem primjeru da tijela javne vlasti trebaju biti otvorena prema zainteresiranim stranama koje treba uvjeriti da se cijeni njihov doprinos i da će se on adekvatno razmotriti. Da bi se popravilo povjerenje između ljudi i njihovih predstavnika, trebat će mnogo više od same tehnologije.

62. E-demokracija zblizava ljude, posebno u kontekstu kulturne raznolikosti. Primjer za to je e-susjedstvo u kojem građani iz istoga susjedstva razgovaraju i sudjeluju u izradi planova i odlučuju o lokalnim pitanjima (uključujući i urbanističko planiranje). To može dovesti do bolje socijalne povezanosti u neposrednom susjedstvu.

Princip 18. „Povjerenje je prijeko potrebno za ...“

63. Vidi objašnjenje povjerenja u stavku 6. Preporuke i princip 17.

Princip 19. „E-demokracija ...“ i princip 20. „E-sudjelovanje je podrška ...“

64. E-sudjelovanje je važan element e-demokracije. E-sudjelovanje može osnažiti ljude i dati im više mogućnosti za angažiranost u demokratskim procesima. Tijela javne vlasti mogu, zauzvrat, biti partner građanima da se upoznaju s okolnostima koje utječu na njihov život, a koje bi im inače ostale nepoznate. Mnogi od uzbudljivih procesa fizičkoga sudjelovanja mogu imati koristi od toga, mogu se bolje primjenjivati putem alata e-sudjelovanja, koji često odražavaju inovativne pristupe. Vidi također principe 6. i 29.

Princip 20. „E-sudjelovanje je podrška ...“

65. E-sudjelovanje pojedinaca i skupina je odlučujući koncept, ali ne i jedini čimbenik e-demokracije. Drugi su, na primjer, e-parlament, e-pravosuđe i e-uključivanje.

Princip 21. „E-demokracija sama po sebi ne ...“

66. Donositelji se odluka mogu osjećati ugroženima zbog razvoja e-demokracije. Misle da im e-demokracija može oduzeti neke njihove prerogative, obveze i odgovornosti. Donositeljima odluka treba biti jasno da to nije ono čime se bavi e-demokracija. Baš suprotno, e-demokracija može olakšati posao donositeljima odluka. Ona im daje nove i dodatne mogućnosti da komuniciraju s građanima na neposredan i učinkovit način. Primjeri za to obuhvaćaju korištenje internetskih stranica, kao što su *Facebook* ili *MySpace*. Takav programski alat za društveno umrežavanje daje političarima nova sredstva kojima mogu učinkovito komunicirati s izbornim tijelom, posebno u doba izbora. Baš kada takozvani „posrednici“ e-demokracije nastavljaju igrati svoju ulogu (vidi također objašnjenje uz stavak 6. Preporuke koji se odnosi na posrednike), formalni i neformalni donositelji odluka ne bi trebali biti marginalizirani e-demokracijom, nego bi im metode e-demokracije trebale eventualno pomoći i zbog toga ih treba pozvati da se njima koriste (vidi smjernice 4. i 20. do 23.).

Princip 22. „E-demokracija traži informaciju ...“

67. Zakonodavni uvjeti koji su navedeni u ovom principu zahtijevaju kulturu u kojoj svatko uživa slobodu izražavanja i pristupa informacijama i koji imaju zaštitu demokratskih institucija i pravnoga sustava.

Princip 23. „Mediji igraju važnu ulogu ...“

68. E-demokracija ovisi o potpori medija. Tu su obuhvaćeni tradicionalni mediji kao novine i televizija, ali i novi mediji koji do korisnika dolaze preko Interneta i digitalne televizije. Oni informiraju ljude o dostupnosti inicijativa e-demokracije i o

mogućnostima i alatima koje daju. Osim toga mnogi mediji daju prostor građanima i ostalim zainteresiranim da izraze svoja mišljenja i da sudjeluju u raspravama i debatama.

Princip 24. „Novi mediji i davatelji ...“ i princip 25. „E-demokracija je sastavni ...“

69. Velik broj programskih alata e-demokracije stvoren je za interakciju između političara i građana, na primjer. Naravno, druge aplikacije za korištenje na Internetu i ostale nove tehnologije zaslužuju pažnju zainteresiranih. Primjeri za to su internetske stranice socijalnoga umrežavanja, kao što su *Facebook* i *MySpace* ili *YouTube*. Te aplikacije nisu posebno zamišljene za e-demokraciju, ali se njima mogu koristiti zainteresirani, i koriste se za pitanja i procese demokracije i tako igraju sve veću važnu ulogu u e-demokraciji. (E)-mediji u zajednici posebno su važni zbog svoga značenja za svaku diskusiju o pravu na komuniciranje, za podupiranje i jačanje demokracije i za sudjelovanje javnosti u medijima i preko medija. (E)-mediji u zajednici prijeko su potreban aspekt sudjelovanja građana u medijima i time su od praktične važnosti u osiguravanju javnoga partnerstva i u poticanju i jačanju demokracije.

Princip 27. „Ako se želi da e-demokracija bude ...“

70. Ovaj stavak obuhvaća neke ključne koncepte koji se upotrebljavaju u cijeloj Preporuci i u njezinim dodacima. Ovu terminologiju treba uzeti u obzir kada se Preporuka ili njezini dijelovi prevode na jezike koji nisu službeni jezici Vijeća Europe. Poseban glosar obuhvaća objašnjenja za dodatne nazive koji se upotrebljavaju.

Princip 29. „E-demokracija može spojiti ...“

71. (Vidi princip 6.)

Princip 30. „Zbog toga što otvara ...“

72. Budući da demokracija nikada nije dovršena ili savršena, postoje nedostaci ili manjkavosti. Njih mogu uzrokovati nefleksibilni sustavi, nedostatak mehanizama učinkovite kontrole, nedostatak sukladnosti u vezi s političkim obećanjima i odlukama ili korumpiranost državnih organa. Ostali razlozi obuhvaćaju socijalnu, rasnu i regionalnu segregaciju, velike prepreke nacionalnim manjinama, strancima s dugogodišnjim boravkom u državi i osobama s posebnim potrebama da imaju pristup, da komuniciraju i da sudjeluju. Osim toga u nekim državama postoji široko rasprostranjeno mišljenje da neki masovni mediji igraju neopravdano dominantnu ulogu u javnim raspravama, ili da su mediji pod jakim utjecajem političkih stranaka i/ili tržišnih aktera. Gore navedeni fenomeni mogu dovesti do smanjenja broja sudionika u demokratskim procesima, smanjenoga interesa mladih za javna pitanja, ali isto tako mogu povećati broj populističkih političkih skupina i demagoške prakse u različitim segmentima javnoga života. Kao posljedica toga dolazi do pada legitimnosti i važnosti demokratskih institucija i procesa i do pada povjerenja u njih, te do porasta političkoga nezadovoljstva i neloyalnosti među građanima.

73. Ti nedostaci i manjkavosti mogu se ublažiti novim načinima informiranja, komuniciranja, razmatranja i sudjelovanja – na primjer preko e-parlamenta, e-konzultacija i e-peticija – te povećanjem transparentnosti odgovornosti, reagiranja, brzine i široke dostupnosti i time omogućiti ljudima da se aktivno uključe u formalne i neformalne demokratske procese, posebno pri odlučivanju, što e-demokracija omogućuje (vidi također stavak 9. Uvoda u ovu Preporuku i smjernice 35. do 37.).

Princip 31. “E-demokracija ima velik ...“

74. E-demokracija se može koristiti za zблиžavanje ljudi. To može biti veoma važno osobito za manjine, i to one koje žive u različitim državama i koje ovise o prekograničnoj suradnji. U tom kontekstu treba uzeti u obzir Okvirnu konvenciju Vijeća Europe o zaštiti nacionalnih manjina (CETS br. 157) (vidi princip 15.).

Princip 32. „Davanjem sredstava ...“

75. E-demokracija ima mogućnost uključivanja skupina koje su isključene iz demokratskih procesa. Da bi se to postiglo, posebnu pažnju treba obratiti onima kojima je potrebna pomoć da steknu vještine kako bi postali aktivni e-građani, posebno sposobnost korištenja Interneta i pomoć pri obrazovanju za demokratsko državljanstvo.

Princip 33. „E-demokracija može jačati“

76. Metode e-demokracije posebno su dobro prilagođene za prekograničnu i međunarodnu razinu. Vidi također smjernicu 38.

Princip 34. „E-demokracija zahtijeva interdisciplinarno“

77. Posebno akademska zajednica treba pridonijeti e-demokraciji. Akademski građani trebaju surađivati kada provode (međunarodna) istraživanja i objavljuju svoje rezultate. Zbog različitih pristupa i pogleda na e-demokraciju u akademskim krugovima i potrebe da se iskoristi kvalitetno stručno znanje iz više područja, predstavnička tijela, vlade i poslovni sektor te međunarodne institucije trebaju poticati i financirati istraživanja o e-demokraciji.

Područja e-demokracije

Princip 35. „E-demokracija posebno obuhvaća“

78. Ovaj je popis područja e-demokracije indikativan, a ne iscrpan, obuhvaća samo one aspekte (e)-vlade koji utječu na demokraciju (na primjer e-ekologija – vidi princip 40., ali ne e-zdravlje, da se uzme samo jedan primjer). Svako je navedeno područje gore objašnjeno. Drugi indikativni popis (e-sudjelovanje, e-razmatranje, e-forumi) odnosi se na načine i sredstva koja služe e-demokraciji kroz različita područja. Ti su uvjeti opisani u principu 20., principu 27. (posljednja alineja) i u glosaru.

Princip 36. „Pod e-parlamentom razumijeva se ...“

79. U ovoj preporuci naziv „parlament“ odnosi se na svako izabrano predstavničko tijelo na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. E-parlament se odnosi na bilo koju osobu koja je uključena u tijela – članove, političko i administrativno osoblje, glasače, građane i medije – i posebno obuhvaća informiranje, komunikaciju, izjašnjavanje, sudjelovanje, planiranje i odlučivanje, a odnosi se i na transparentnost i odgovornost.

80. E-parlament treba voditi računa o realnostima današnjega informacijskoga i komunikacijskoga društva i treba članovima, osoblju, administraciji i biračima omogućiti alate koji su slični alatima kojima se građani koriste u svakodnevnom životu kako bi parlament zauzeo istaknuto mjesto u životima građana i birača i u njihovim radnim navikama.

81. E-parlament se može preko pojačane transparentnosti, sudjelovanja, a time i preko legitimnosti suprotstaviti trendovima i dojmovima da parlamenti imaju smanjenu ulogu i umanjenu legitimnost.

Princip 37. „E-zakonodavstvo je korištenje ...“

82. Pod „e-zakonom“ razumijeva se da na temelju informacijsko-komunikacijske tehnologije izabrana predstavnička tijela izrađuju nacрте zakona i da ih uvode.

Princip 38. „E-pravosuđe je korištenje IC tehnologije ...“

83. E-pravosuđe može imati veliku ulogu u smanjenju jaza između građana i sudova. E-pravosuđe ne govori o prenošenju pravosudnih ovlasti na korisnike Interneta. Ono građanima nudi resurse koji će, na primjer, imati veću mogućnost dobiti informacije o sudovima i sudskim postupcima (s internetskih stranica) i kako institucionalizirati određenu vrstu pravnih postupaka (elektronički formulari za zahtjev), pratiti napredovanje postupka (putem pristupa aktualnim informacijama na Internetu) i plaćati sudske pristojbe preko umreženoga bankarstva. Osim

toga sveobuhvatne, kvalitetne pravne informacije omogućuju građanima da se svjesno i učinkovito koriste svojim pravima i da se koriste prednostima zaštite koje je postavio pravosudni sustav.

84. Još jedan primjer e-pravosuđa je korištenje videokonferencija. To ne samo da dovodi do internih ušteda i poboljšane učinkovitosti samih sudova, to također nudi i dodatne olakšice određenim uključenim strankama. Primjeri su žrtve kriminala, osobe uključene u programe zaštite svjedoka, maloljetnici itd. Ti ljudi ne bi morali prisustvovati suđenju, nego bi svoje iskaze kao svjedoka mogli davati u sigurnom i prijateljskom okruženju.

85. E-pravosuđe također olakšava postupke koji obuhvaćaju ljude s boravkom u drugim državama. Ono također omogućuje građanima brži i sigurniji pristup pravnim postupcima u drugim državama i omogućuje im da utvrde koje uredbe vrijede. Jedna druga korist bila bi i razmjena podataka iz, primjerice, poslovnih i korupcijskih registara.

Princip 39. „E-posredovanje je korištenje ...“

86. U području posredovanja pojavljuju se metode koje omogućuje informacijsko-komunikacijska tehnologija, metode koje imaju mogućnost rješavanja sporova a da se stranke ne moraju fizički susresti. Neke metode omogućuju automatsko umreženo posredovanje, pri čemu programski alat (a ne osoba) djeluje kao posrednik, predlažući mogućnosti za rješenje spora.

Princip 40. „E-ekologija je korištenje ...“

87. E-ekologija obuhvaća korištenje sustava na temelju informacijsko-komunikacijske tehnologije za pristup podacima i informacijama te njihovo širenje, a obuhvaća i uspostavu kontrolnoga sustava i riznice znanja o ekologiji na temelju informacijsko-komunikacijske tehnologije. E-ekologija tako omogućuje predviđanje i kontrolu utjecaja prirodnih i ljudskih čimbenika i ostalih utjecaja na okoliš i omogućuje utvrđivanje trenutačnoga stanja u okolišu, što zauzvrat olakšava oblikovanje

mogućih mjera jer se može pozivati na bolje, široko rasprostranjene spoznaje.

88. Prostorno planiranje i prostorna kohezija osnovne su sastavnice e-ekologije i predstavljaju velike izazove za države te regionalne i lokalne institucije vlasti. U svibnju 2008. godine na Kongresu lokalnih i regionalnih institucija Vijeća Europe prihvaćeni su izvješće i preporuka o elektroničkoj demokraciji i promišljenim konzultacijama o urbanim projektima.¹¹

89. Konvencija UNECE-a o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti u odlučivanju i o pristupu pravosuđu u ekološkim pitanjima obuhvaća odredbe kojima se pozivaju ugovorne strane da se koriste informacijskim alatima kako bi javnost imala pristup informacijama o okolišu. S tim su ciljem stranke iz konvencije osnovale radnu skupinu koja bi olakšala primjenu Konvencije učinkovitim korištenjem informacijskog alata koji je osmišljen da omogućiti javnosti pristup ekološkim informacijama.

Princip 41. „E-izbori, e-referendumi i e-inicijative ...“ i princip 42. „E-glasanje su izbori ...“

90. Vidi objašnjenje uz stavak 7. ove Preporuke.

Princip 47. „E-izbori/e-nadzor dopušta da se ...“

91. U ovoj Preporuci i u Vijeću Europe naziv „e-izbori“ namjerno se koristi za opisivanje ispitivanja mišljenja izvan konteksta izbora ili referenduma (naziv je sličan nazivu e-nadzor). Izrazi „izbori“, „referendum“ i „glasanje“ rezervirani za statutarne aktivnosti sudjelovanja. E-izbori/e-nadzor imaju neobvezujući karakter: oni su samo ispitivanje mišljenja i mogu ih provoditi i javne i privatne institucije.

¹¹ Veza na preporuku (Preporuka 249)2008 i srodni dokumenti:
<http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1278871&Site=Congress&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorIntranet=e0cee1&BackColorLogged=FFC679>

Tehnologija

Princip 48. „IC tehnologija je dovela do ...“

92. Studije pokazuju da postoji sve veća spremnost da se u europskim državama koristi informacijsko-komunikacijska tehnologija, iako na značajno različitim razinama. Taj trend prati brzo pojavljivanje i pokretanje usluga Web 2.0 od civilnoga društva i poslovnih krugova u mnogim državama. Ljudi se sve više služe mobilnim telefonima, Internetom i digitalnom televizijom kako bi dobili informacije i vodili razne vrste transakcija. Oni također od tijela javnih vlasti očekuju da preko tih sredstava postanu pristupačne i dostupne. Nasuprot tomu inovacije u javnom sektoru na ovom su području uglavnom polagane i problematične, a umrežene se javne usluge vrlo malo koriste. Zbog toga se čini da postoji iznenađujuća razlika između široko rasprostranjenoga i inovativnoga korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije (na primjer društveni web) u društvu i od društva s jedne strane i saznanje o angažiranosti vladinih službi u društvenom webu s druge strane.

Princip 49. „Dok e-demokracija ovisi ...“ do principa 51. „Tehnologija je od sekundarne ...“

93. Primarni je cilj e-demokracije ne utjecati na ljude da se koriste tehnologijom: on se odnosi na korištenje tehnologije za poboljšanje demokratskoga upravljanja i sudjelovanja. E-demokraciju trebaju pokretati zahtjevi demokracije, a ne tehnologije. Ni sama IC tehnologija ni više ni bolje tehnologije automatski ne podupiru niti jačaju demokraciju, demokratske institucije i procese. Dogovorene demokratske i ljudske vrijednosti i etička pitanja neodvojivi su dijelovi tehnološkoga aspekta e-demokracije. Odabir programskih alata ne samo da reflektira smjerove politike nego i primjenu vrijednosti i etičkih parametara. Osim uloge IC tehnologije kao sredstva za razmjenu i širenje informacija, oni imaju mogućnost i misiju da poprave ostvarivanje ljudskih prava.

94. Postoje različiti razlozi za uvođenje tehnologije u demokratske procese, primjerice smanjeni izlazak na izbore, nezainteresiranost mladih za politiku, smanjena legitimnost i jaz između političara/tijela javnih vlasti i građana. Naravno, tehnologija nikada ne smije biti razlogom za uvođenje e-demokracije. Tehnologija se može koristiti za započinjanje tih trenutačnih izazova demokracije. E-rješenja tih izazova obuhvaćaju e-sudjelovanje, e-parlament, e-peticije i e-konzultacije.

Princip 52. „Tehnologija nije neutralna ...“

95. Korištenje tehnologije u području sudjelovanja javnosti u demokratskom upravljanju redovito, kao posljedicu, ima promjenu tako da oni koji vladaju zapošljavaju one kojima vladaju i obratno. S jedne strane transparentnost ima tendenciju jačanja i olakšavanja dijaloga i rasprava; s druge strane postoje mogući rizici kao što su gubitak privatnosti i ugrožavanje zaštite podataka, jačanje individualizma među sudionicima, što može dovesti do fragmentacije društva.

96. Drugi važan aspekt uvođenja tehnologije u demokraciju jest činjenica da zainteresirani trebaju biti upoznati s najnovijim razvojem događaja i da moraju biti sposobni razumjeti i tehnologiju i koristiti se njome. Ako to nije slučaj, tijela javne vlasti trebaju poduzeti mjere za poboljšanje.

Princip 53. „Odgovornost za tehnologiju ...“

97. Institucija koja upravlja programskim alatom e-demokracije odgovorna je za sve aspekte toga alata, na primjer za privatnost i pravičnost. Posebnu pažnju treba obratiti na sigurnost. Nezaštićeni alat može postati opasnost za demokraciju i može dovesti do toga da zainteresirane strane izgube sveukupno povjerenje u e-demokraciju.

Princip 54. „Stavljanje izvornoga koda na raspolaganje ...“ do principa 56. „Korištenje otvorenih rješenja ...“

98. Kao što je već ranije objašnjeno, transparentnost i povjerenje su ključni čimbenici e-demokracije (vidi principe 17. i 18. i smjernice 15., 16. i 79.). Kada se radi o tehnologiji, korištenje otvorenih rješenja, dostupnost izvornoga koda i korištenje otvorenih standarda i specifikacija pomažu da se osiguraju transparentnost i povjerenje. Za ostale pojedinosti vidi smjernice 57. do 60.

Princip 57. „Primjena normi“

99. Kada Internet služi kao programski alat e-demokracije, određene internetske stranice trebaju biti dostupne širemu krugu ljudi s poteškoćama, kao što su sljepoća i oslabljeni vid, gluhoća i gubitak sluha, nemogućnost učenja, kognitivna ograničenja, ograničena pokretljivost, teškoće u govoru, osjetljivost na svjetlo i njihove kombinacije. Zbog toga se ovaj stavak zalaže da se države članice koriste Smjernicama za dostupnost sadržaja na webu.¹²

Princip 58. „Primjena ekološki prihvatljive ...“

100. Sustavi informacijsko-komunikacijske tehnologije odgovorni su za velik broj kopija koje nastaju u modernom javnom sektoru i ostalim organizacijama. Treba razraditi strategije kojima bi informacijsko-komunikacijska tehnologija smanjila korištenje energije i ispuštanje topline, smanjila i gospodarila IC otpadom, usvojila fleksibilan i mobilan način rada da smanji transport i korištenje tehnologije, uključujući računalni hardver i softver radi smanjivanja ostalih emisija i otpada.

¹² <http://www.w3.org/TR/WCAG20/>

Uvođenje e-demokracije

Princip 59. „E-demokraciju može uvesti...“

101. Postoji opća zabluda da e-demokraciju mogu osmisлити i provoditi samo tijela javne vlasti. Posebnu pažnju treba obratiti na temeljne inicijative e-demokracije. Zbog toga tijela javne vlasti trebaju osigurati postojanje okruženja ili stvoriti takvo okruženje tako da se u najširim slojevima može istražiti, razviti i ispitati kreativnost.

Princip 60. „Pri uvođenju e-demokracije treba voditi računa ...“

102. Kada se uvodi e-demokracija, zainteresirane strane moraju razmotriti i odlučiti koji alati najbolje odgovaraju obliku demokracije koji prevladava u području u kojem oni djeluju. Određeni se alati mogu koristiti da naglase određene karakteristike demokratskoga sustava. Na primjer, upotrebom e-konzultacija ili e-referenduma država s izravnim demokratskim karakteristikama može pokazati da vrlo cijeni svoju izravnu demokraciju. Vidi također prvu alineju stavka 6. ove Preporuke.

Princip 61. „E-demokracija traži uravnoteženu ...“

103. Kada se uvodi e-demokracija, važno je da se zainteresirane strane ne usredotoče samo na njezino uvođenje, nego i da nastoje adekvatno prilagoditi ostale dijelove demokratskoga procesa. Ako sudionici u e-demokraciji imaju dojam da se njihovi doprinosi ne uzimaju u obzir, oni se vrlo vjerojatno ubuduće neće više angažirati preko takva kanala. Zbog toga je potrebno stvoriti okruženje u kojem će se svi uložiti odražavati u procesu odlučivanja.

Princip 62. „Uvođenje i primjena ...“

104. E-demokracija se ne može uvesti preko noći. Treba ispitati različite e-alate, alate e-demokracije treba povezati s tradicionalnim metodama čije se korištenje nastavlja, treba prilagoditi procese i uvesti procese promatranja i razvoja. Također

je važno prilagoditi svaku metodu e-demokracije kontekstu, vodeći računa o kulturnim i političkim razlikama te o tehnološkim prioritetima. Zbog toga se smatra da je u uvođenju e-demokracije prihvatljiv pristup korak po korak.

Princip 63. „E-demokracija najbolje cvate tamo gdje ...“

105. Preduvjet je za uvođenje e-demokracije postojanje političke volje i vodstvo. Budući da se u e-demokraciji radi o demokraciji, uvođenje e-demokracije utjecat će na sve razne aspekte demokracije. Potrebne promjene ne mogu se provesti bez političke volje i vodstva. Nije dovoljno obaviti konzultacije s javnosti na mreži; prije će biti potrebno razmotriti cijeli proces konzultiranja javnosti. Na primjer, treba se baviti pitanjem kako obraditi višestruke odgovore dobivene na mreži i kako dati povratnu informaciju onima koji su sudjelovali.

Princip 64. „E-demokracija zahtijeva obrazovanost ...“

106. Početno i daljnje obrazovanje, osposobljavanje i uključivanje preduvjeti su za provođenje e-demokracije. E-uključivanje znači da se svim zainteresiranim, posebno ljudima i skupinama koje su digitalno u nepovoljnom položaju, omogući korištenje uređaja (hardvera) i tehnologije (softvera) potrebnoga za lako i učinkovito sudjelovanje u informacijskom društvu. U smislu ove Preporuke e-uključivanje se ne odnosi samo na uključivanje u tehnologiju nego i u (e)-demokraciju (vidi smjernice 73., 76., 77. i 78 i stavak 6., 10. alineja ove Preporuke).

107. Uvijek će biti skupina koje hoće sudjelovati u e-demokraciji, ali ne znaju kako. Oni koji su „nespremni a voljni“ mogu postati sudionikom koji ima pristup i koji se obrazuje za e-demokraciju. Osobitu pažnju treba obratiti na davanje potpore posebnim dijelovima društva (na primjer starijim i osjetljivijim skupinama). To se može provesti ako lokalne vlasti pomognu u uspostavi lokalne socijalne mreže solidarnosti kako bi se omogućilo osposobljavanje i pristup informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji bez diskriminacije, bez obzira na nacionalnost, vjeru, spol, jezik i rasne ili socijalne skupine. Kako se isključene skupine ljudi budu

digitalno uključivale, smanjivat će se i taj digitalni jaz. Treba shvatiti da digitalno uključivanje može i produbiti digitalni jaz – oni koji su zaostali mogu se još dublje ukopati u tu svoju isključenost.

108. Oni koji su „spremni ali protivni“ imaju pristup e-demokraciji i vještinu da se njome koriste, ali odlučili su da to ne čine. Za tu skupinu ljudi u pitanju su drugi problemi, kao što su nedostatak povjerenja u tijela javne vlasti. Tijela javne vlasti trebaju razmotriti provođenje istraživanja da bi se utvrdilo kako uključiti tu skupinu i tada poduzeti potrebne mjere.

Princip 66. „Uvođenje i djelovanje ...“

109. S obzirom na postojanje određenih rizika e-demokracije koji potječu iz eventualne zloporabe i fragmentacije zajednica (vidi princip 72. i smjernicu 70.), potrebno je revidirati i/ili nadzirati metode e-demokracije. Utvrđivanje načina i sredstava za provođenje takve revizije i/ili nadzora ovisi o svakom tijelu javne vlasti i o društvu. Svaka takva revizija i/ili nadzor i sve procedure i institucije koje su s tim povezane moraju se temeljiti na principima demokracije.

Princip 67. „Međunarodna suradnja može znatno ...“

110. Vidi smjernice 78. i 79.

Osposobljivači, izazovi, prepreke i rizici

Princip 68. „Osposobljivači e-demokracije mogu ...“

111. Osposobljivači e-demokracije su čimbenici i sudionici koji imaju važnu ulogu u pojavi i uspješnom širenju smislenih inicijativa e-demokracije. Čimbenici i sudionici međusobno su povezani: na sudionike utječu čimbenici, a oni opet utječu na čimbenike. Također je važno shvatiti da se inicijative e-demokracije ne pojavljuju samo u povoljnom okruženju i iz pozitivnoga djelovanja dotičnih sudionika; one se također mogu javiti kao odgovor na nepovoljno okruženje, neprimjerenost

sudionika ili zbog nedostataka ili slabosti općenitoga funkcioniranja demokracije.

Princip 72. „Rizici koji se pripisuju ...“

112. Zloporaba e-demokracije može biti namjerna ili slučajna. U oba slučaja potrebne su zaštite i sankcije. Isto se odnosi i na nedemokratsko korištenje e-demokracije javnih i privatnih sudionika i na namjerno blokiranje ili ograničavanje tijela javne vlasti da imaju pristup postojećim alatima e-demokracije (vidi smjernicu 87.).

113. Korištenje metoda e-demokracije može dovesti do fragmentacije zajednica (i medija), što opet ugrožava demokratsku povezanost i koheziju u zajednici te legitimnost mišljenja prikupljenih metodom e-demokracije (vidi smjernicu 70.).

Propisi i regulatorni okvir

Princip 73. „E-demokracija zahtijeva pravila i ...“

114. Postoji stalni zahtjev da se regulira e-demokracija, ali takva bi regulacija morala biti usmjerena na demokraciju, što znači da mora omogućiti i poticati sudjelovanje (vidi smjernice 82. i 94.). Potrebna je regulacija kako bi se popunila regulatorna praznina nastala korištenjem informacijsko-komunikacijske tehnologije u demokratske svrhe, i potrebno je prilagoditi postojeća pravila u svjetlu razvoja događaja u e-demokraciji (vidi princip 77. i smjernice 90. i 91.).

115. Regulacija je također važan čimbenik koji pomaže zainteresiranima da zadrže ili ponovno dobiju povjerenje u e-demokraciju. Važno je da pravila i propisi budu doneseni kako bi pomogli u zaštiti interesa zainteresiranih strana.

116. Pravila i propisi koji se odnose na e-demokraciju moraju biti tako koncipirani da ostavljaju dovoljno prostora za eksperimentiranje s e-demokracijom. Takav otvoreni pristup može

funkcionirati samo onda ako je stvoreno okruženje u kojem takvi eksperimenti nisu ograničeni strogim pravilima i propisima, a koji opet nisu sastavljeni za zaštitu prava pojedinaca i koji nisu opća pravila koja daju zaštitu od svih oblika zloporabe na Internetu i putem ostalih digitalnih tehnologija.

Princip 74. „Regulacija e-demokracije obuhvaća ...“

117. Reguliranje treba istodobno ovlastiti građane, tj. omogućiti građanima da smisleno sudjeluju, i štiti prava i legitimne interese ljudi. To obuhvaća zaštitu osobnih podataka, ograničavanje ovlasti tijela javne vlasti i prevenciju od zloporabe e-demokracije i sankcije protiv nje. Reguliranje se ne ograničava samo na područje tijela javne vlasti (na primjer ustav, zakone, propise i fleksibilno pravo). Kao što se već pokazalo u mnogim državama članicama, korisnikova i/ili davateljeva samoregulacija usluga može biti dobra i učinkovita regulacija metoda e-demokracije.

Princip 76. „Norme ljudskih prava ...“

119. Kada se planira e-demokracija, potrebno je očuvati ljudska prava. U kontekstu informacijskoga društva posebnu pažnju treba obratiti na pravo poštivanja privatnosti i korespondencije, pravo na slobodu izražavanja, pravo na obrazovanje i pravo na slobodne izbore.

Princip 77. „U svjetlu ...“

120. Također treba imati na umu da prije sastavljanja novih pravila treba pregledati postojeća pravila i propise i vidjeti trebaju li ispravke.

Princip 79. „E-demokracija zahtijeva oprez ...“

121. Potrebno je uspostaviti semantičke norme, posebno radi prekogranične e-demokracije.

Princip 80. „Normiranje nazivlja može ...“

122. U vezi s nazivom „prekogranični“ vidi stavak objašnjenja uz smjernicu 44.

Smjernice za e-demokraciju

Smjernica 1. „Pri uvođenju, preispitivanju i ...“ i smjernica 2. „Tehnologija ne bi trebala...“

123. Kada se raspravlja o e-demokraciji, vrlo često postoji tendencija da se pažnja usmjeri na tehnologiju umjesto na demokraciju i njezine zainteresirane strane. Naravno, tehnologiju treba promatrati samo kao čimbenik koji omogućuje i olakšava provođenje. Tehnologija ne bi trebala biti razlogom za uvođenje e-demokracije. Kada se planira ili uvodi e-demokracija, zainteresirane bi strane trebale biti središnje mjesto cijeloga razvojnoga procesa. Zainteresirane će se strane koristiti e-demokracijom i pažnja treba zato biti usmjerena na njihove želje i zahtjeve.

Smjernica 3. „E-demokracija bi se trebala ...“

124. Vidi stavak objašnjenja uz princip 4.

Smjernica 4. „E-demokracija bi trebala donijeti koristi ...“

125. Svim zainteresiranima treba jasno reći koje se koristi očekuju za njih od različitih programskih alata.

Smjernica 5. „Kako bi se osnažili ...“

126. Vidi stavak objašnjenja uz princip 2.

Smjernica 6. „Odabir posebnih ...“

127. Vidi stavak objašnjenja uz princip 3.

Smjernica 7. "E-demokracija bi trebala dopustiti ..."

128. E-demokracija se uvodi, među ostalim, i zato da građani i ostali zainteresirani dobiju ovlaštenja. Zbog toga provođenje e-demokracije mora omogućiti da građani imaju veći utjecaj na kreiranje politike i na političko odlučivanje.

Smjernica 8. „Prevladavajući prostorne i vremenske granice ...“

129. To čini glavnu korist od e-demokracije (vidi smjernicu 33.; za ostale veće koristi vidi smjernice 74. i 75.). Korištenjem Interneta zainteresirani će imati više mogućnosti da se uključe u demokraciju. Demokracija više ne ovisi o radnom vremenu ureda javnih institucija: zainteresirani se uključuju u vrijeme kada njima odgovara, onda kada oni to žele. Internet također daje i ostale mogućnosti, na primjer omogućuje velikomu broju ljudi da se angažiraju na istom pitanju i/ili da se angažiraju istodobno. E-kampanja je dobar primjer: može se poslati e-pošta ili se na web stavi informacija kojom se ljudi pozivaju na angažman u kampanji ili da daju donaciju. To se može brže obaviti preko Interneta nego slanjem pisama ili hodanjem od vrata do vrata. Drugi je primjer *YouTube* koji omogućuje da se u nekoliko minuta dođe do velikoga broja publike.

Smjernica 9. „E-demokracija treba obuhvaćati ...“

130. Imperativ je da se e-demokracija ne bavi samo međusobnim djelovanjem različitih zainteresiranih, nego da se koncentrira i na pitanja koja se odnose na e-demokraciju, kao što su zakonodavstvo, dokumentacija i arhiviranje. Jedan od primjera je e-pravosuđe.

Smjernica 10. „Zainteresirane strane za e-demokraciju ...“

131. Vidi stavak objašnjenja uz princip 8.

Smjernica 11. „E-demokracija se treba posebno usmjeriti na djecu ...“

132. Vidi stavak objašnjenja uz princip 13.

Smjernica 12. „Nevladine udruge, bez obzira na veličinu ...“

133. Vidi stavak objašnjenja uz princip 14.

Smjernica 13. „Kada se uvode posebne mjere e-demokracije ...“

134. Kada se osmišljava ili provodi e-demokracija, potrebno je voditi računa o trenutačnom stanju razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije u području u kojem će se koristiti alati e-demokracije. Ako mobilni telefoni, Internet ili digitalna televizija nisu u širokoj upotrebi, treba obratiti pažnju da pojedine skupine zainteresiranih ne dobiju nezasluženu prednost pred drugima.

Smjernica 14. „Tijela javne vlasti i predstavnička tijela ...“

135. Kako bi bolje mogli razumjeti probleme građana, političari i državni službenici bi se trebali koristiti informacijama koje se nude preko društvenih umreženih stranica, kao što su forumi za diskutiranje ili e-novinarstvo. Mogućnosti koje nudi Web 2.0 su prihvaćene, a one koje nudi Web 3.0 ispituju tijela javne vlasti i predstavnička tijela kao sredstvo interakcije s javnosti (vidi stavak objašnjenja uz princip 16.).

Smjernica 15. „Transparentnost u e-demokraciji treba ...“ i smjernica 16. „Napori da se dođe ...“

136. Povjerenje je ključni čimbenik e-demokracije. Jedan od načina uspostave povjerenja u e-demokraciju jest osiguranje transparentnosti. Zbog toga je veoma važno da sve faze procesa budu transparentne svim zainteresiranima. To se može postići provjerom da su sve informacije o procesima dostupne na mreži i da ih svatko može razumjeti. Internetski prijenosi sastanaka (*eng. webcasts*) također mogu pridonijeti osiguranju transparentnosti.

Svim uključenim stranama treba biti jasno što se događa u svakoj fazi procesa.

137. E-demokracija je mogućnost da svi zainteresirani budu više uključeni u demokraciju. Treba uložiti napor da svatko bude uključen i treba biti sigurno da svi zainteresirani imaju priliku sudjelovati. Ako je to sudjelovanje interaktivno i ako sudionici dobivaju povratnu informaciju kako se njihov doprinos koristi, vrlo je vjerojatno da će se uključiti i da će ostati angažirani. Na taj se način može uspostaviti aktivno građanstvo. Od toga će imati koristi demokracija u cijelosti, uključujući i prekograničnu demokraciju.

Smjernica 17. „Tijela javne vlasti i predstavnička tijela ...“

138. E-demokracija može ojačati dijalog i komunikaciju orijentiranu na građane, npr. održavanjem neformalnih konzultacija, stavljanjem prijedloga na Internet i traženjem da građani daju svoje mišljenje, ili promicanjem transparentnosti i odgovornosti preko institucionalnoga sustava.

Smjernica 18. „U svim fazama demokracije ...“

139. E-demokracija može uspjeti samo ako joj zainteresirani vjeruju. Povjerenje se mora uspostaviti u svim aspektima e-demokracije. Važno je da se povjerenje stvara ne u samom alatu (softveru ili hardveru), nego i u tvrtkama koje izrađuju alate, u procesima koji okružuju alate i u tijelima javne vlasti. To se može postići osiguranjem transparentnosti procesa i korištenjem programa s otvorenim kodom (vidi stavak objašnjenja uz stavak 6. ove Preporuke).

Smjernica 20. „Kada se odrede mjere e-demokracije ...“

140. Prije određivanja bilo koje mjere e-demokracije treba sastaviti listu želja i zahtjeva svih zainteresiranih. Kako bi se olakšao takav proces, postoje dostupni e-alati kao što su e-forumi, e-konzultacije, socijalne mreže, vlada građanima i građani

građanima. To će pomoći u uspostavi povjerenja u e-demokraciju i poslije poboljšati korištenje alata.

Smjernica 21. „Uvođenje e-demokracije ...“ do smjernice 23. „Trebalo posebno istaknuti da političari ...“

141. Vidi stavak objašnjenja uz Preporuku 6. o posrednicima, principe 21. i 23. i smjernicu 4.

Smjernica 24. „Pozivaju se mediji ...“

142. Vidi stavak objašnjenja uz princip 24.

Smjernica 25. „Potiču se mediji ...“

143. Vidi stavak objašnjenja uz princip 23.

Smjernica 26. „Pozivaju se mediji ...“

144. Demokratska uloga medija kao javne usluge razumijeva da su oni univerzalno dostupni i sveobuhvatni tako što raznim skupinama građana omogućuju da preko foruma izraze i razviju svoje interese i olakšaju postizanje političkoga konsenzusa na širokoj društvenoj osnovi. Za više informacija o zadaćama medija kao javnoga servisa u informacijskom društvu vidi Preporuku Odbora ministara Rec(2007)3 o zadaćama medija kao javnoga servisa u informacijskom društvu.

Smjernica 28. „Kako se informacijsko i ...“

145. Internet sutrašnjice neće biti isti kao što je Internet danas. Web 2.0 je trenutačno u širokoj upotrebi, ali već se razvija Web 3.0. Naziv „Web 2.0“ se upotrebljava za opis novih aplikacija koje su zamišljene da ojačaju kreativnost, zajedničko korištenje informacija i suradnju. Nove tehnologije i alati obuhvaćaju sadržaj koji kreiraju korisnici, društveno umrežavanje, društvenu e-trgovinu, semantičke mrežne mogućnosti, osobno izdavaštvo i građansko novinarstvo. Neke od aplikacija Web 2.0 vrlo su uspješne (*Facebook, MySpace, Flickr, YouTube*). Wikipedia je

pokazala kako građani mogu surađivati na izradi sadržaja i dijeliti znanje pomoću masovne suradnje i korištenja ideja velikoga broja posjetitelja internetskih stranica. Važno pitanje koje se odnosi na Web 2.0 je što e-vlada i e-demokracija mogu naučiti od aplikacija društvenoga umrežavanja i kako se tijela javne vlasti mogu uključiti u ovaj novi način suradnje i zajedničkoga korištenja informacija.

Smjernica 29. „Ljudi bi trebali ...“ i smjernica 30. „Tijela javne vlasti trebaju davati ...“

146. Odgovornost je tijela javne vlasti da budu transparentne. To se može postići, primjerice, stavljanjem na mrežu informacija o procesima i odlukama. U tom je smislu korisno postaviti samo jedan portal tijela javne vlasti.

Smjernica 31. „Budući da e-demokracija jako ...“

147. Kada bude prihvaćen, Nacrt konvencije Vijeća Europe o dostupnosti službenih dokumenata morat će se tako primjenjivati da se u obzir uzmu posljedice široke primjene informacijsko-komunikacijske tehnologije zbog načina na koji međusobno djeluju tijela javne vlasti i korisnici informacijsko-komunikacijske tehnologije.

Smjernica 32. „Kako bi se stvorilo ...:“

148. Države članice, u suradnji s privatnim sektorom i civilnim društvom, trebaju promicati i poticati dostupnost infrastrukture za informacijsko-komunikacijsku tehnologiju, posebno stvaranjem poticajnoga okruženja koje stimulira privatni sektor da investira u infrastrukturu i usluge informacijsko-komunikacijske tehnologije. Takvo okruženje sadrži pravila i stabilan regulatorni okvir, omogućuje i potiče odgovarajuće osposobljavanje i mjere koje olakšavaju i potiču osnivanje mreža koje se temelje na zajednici i koje podupiru politike i partnerstva za kvalitativan i kvantitativan razvoj infrastrukture informacijsko-komunikacijske tehnologije kako bi se omogućio univerzalan i prihvatljiv pristup Internetu. Države članice također trebaju omogućavati pristup

informacijama kao javnoj usluzi i poticati suradnju među zainteresiranima. Osim toga trebaju omogućavati politike i partnerstva koja promiču postavljanje internetskih infotočaka u prostorima tijela javne vlasti i na drugim javnim mjestima, naravno gdje je to moguće, i na taj način osiguravati da tijela javne vlasti povećavaju građanima i poslovnim krugovima mogućnost korištenja umreženih usluga, a time i povećavati svoju transparentnost kako bi svi imali pristup javnim informacijama.

Smjernica 33. „Metode i alati e-demokracije ...“

149. E-demokracija može dovesti do većega angažmana građana u političkom životu. Osim što građanima omogućuje da svoje glasove daju periodično na izborima, e-demokracija zainteresiranima daje mogućnost da svoje stavove izraze preko kanala u kojima mogu sudjelovati u vrijeme i na mjestu koje njima odgovara. E-vlada se temelji na istom principu. Građani mogu tražiti usluge od tijela javne vlasti kada to žele i na način koji oni žele, s učinkom da postoji vlada koja je neprekidno dostupna. E-demokracija ima istu mogućnost.

Smjernica 34. „Igre o e-demokraciji ...“

150. Igre o e-demokraciji daju dobar primjer kako informirati javnost o tome kako stvarno djeluje političko odlučivanje. Zbog toga takve igre moraju biti tako zamišljene da javnost može učiti o djelovanju demokracije i tijela javne vlasti.

Smjernica 35. „Budući da e-demokracija ne može biti ...“

151. Vidi stavak objašnjenja uz princip 30.

Smjernica 36. „ Metode i alati e-demokracije ...:“ i smjernica 37. Kako bi se ispravili ...“

152. Mjere kojima se popravljaju transparentnost obuhvaćaju informacije u stvarnom vremenu i trajnu dokumentaciju. Zajedno s ostalim obilježjima e-demokracije koja su navedena u ovom stavku, ovo može popraviti demokratsku praksu i ima mogućnost

da se odupre rasprostranjenoj apatiji, razočaranosti politikom, uočenom nedostatku utjecaja, neangažiranosti, otuđenju, nedostatku poznavanja politike i restriktivnomu razvoju događaja u medijima.

Smjernica 38. "U kontekstu ..."

153. Vidi stavak objašnjenja uz princip 33.

Smjernica 39. „S obzirom na razne pristupe ...“

154. Zainteresirani za e-demokraciju trebaju poticati i financirati istraživanja e-demokracije, posebno istraživanje o poboljšanju demokracije pomoću informacijsko-komunikacijske tehnologije, o angažiranju građana u demokraciji i o osnivanju učinkovitih veza između aktivnosti koje obavljaju tijela javne vlasti, društvenoga umrežavanja i inicijativa usmjerenih odozgo prema dolje i odozdo prema gore.

Sektori e-demokracije

Smjernica 40. „E-parlament treba ...“

155. E-demokracija može biti veoma korisna izabranim predstavničkim tijelima i njihovim članovima jer štedi vrijeme, omogućuje vrijeme za bolje promišljanje i interakciju, stvara bolje informirano članstvo i građanstvo i vodi boljim i legitimnijim političkim odlukama i institucijama. Izabrani se predstavnici mogu koristiti e-parlamentom za bolju međusobnu komunikaciju i komunikaciju sa svojim biračkim tijelom i s medijima. E-parlament može također poboljšati transparentnost i odgovornost, primjerice raspravama na webu ili tako da su glasovi i dokumentacija dostupni na mreži. U vezi sa smjernicama 40. do 45. vidi također stavak objašnjenja uz princip 36.

Smjernica 41. „E-parlament treba biti zamišljen ...“

156. Među ostalim, metode e-parlamenta obuhvaćaju stavljanje prijedloga na Internet i traženje mišljenja građana (e-konzultacije),

omogućavanje pristupa e-peticijama i povratne informacije, promicanje transparentnosti u institucionalnom sustavu, omogućavanje građanima da učinkovitije provode široku kontrolu, tj. da se angažiraju u aktivnom građanstvu.

157. informacijsko-komunikacijska tehnologija može u e-parlamentu omogućiti nova sredstva kako bi se stimulirao rad i slika parlamenata, omogućilo i popravilo dobro upravljanje predstavničkih tijela – učinkovitost, uključenost, otvorenost i odgovornost – smanjila nepotrebna birokracija i osiguralo pružanje usluga koje su usmjerene na korisnike, povećala transparentnost i odgovornost i također poticala bolja komunikacija i suradnja među zainteresiranim stranama.

Smjernica 42. „E-parlament treba promicati ...“ i smjernica 43. „E-parlament treba građanima omogućiti ...“

158. E-parlament također olakšava komunikaciju s građanima. Korištenjem alata društvenoga umrežavanja izabrani predstavnici mogu lako otkriti što trebaju njihovi zainteresirani. E-parlament također daje izabranim predstavnicima sredstva za informiranje javnosti o njihovim planovima i idejama. Takve metode obuhvaćaju specifičan softver koji omogućuje sudjelovanje na daljinu na plenarnim sjednicama, sastancima odbora ili političkih skupina, sudjelovanje na daljinu u aktivnostima biračkoga tijela i političkih stranaka, glasovanje na daljinu u parlamentarnom glasanju (parlamentarno e-glasanje), te otvaranje i sudjelovanje u internetskim forumima, blogovima i društvenoj mreži političkoga karaktera na Internetu. Osim toga e-parlament daje građanima i ostalim zainteresiranima mogućnost da se njihov glas čuje i da se uključe u izradu planova i donošenje odluka. E-peticije su alat koji se može koristiti kao pomoć ovom procesu.

Smjernica 44. „Uklanjanjem zemljopisnih i ...“

159. Naziv „prekogranični“ u ovoj se Preporuci upotrebljava u bilo kojem značenju prekograničnoga karaktera, što može obuhvaćati prekogranične odnose između lokalnih, regionalnih ili nacionalnih teritorijalnih jedinica i njihovih predstavničkih tijela, vlada i

administrativnih tijela. Prekogranični e-parlament može se organizirati preko interparlamentarnoga sustava razmjene informacija. Kako bi takav sustav funkcionirao, u većini su slučajeva potrebni prijevodi parlamentarnih dokumenata i akata.

Smjernica 45. „Jačanjem ... e-demokracija treba ...“ do smjernice 49. „Kako bi se pravosuđu omogućilo ...“

160. Vidi stavak objašnjenja uz princip 38.

Smjernica 50. „Kako bi se stvorilo ...“

161. E-peticije i e-konzultacije su sredstva kojima ljudi mogu izražavati svoja mišljenja o određenoj temi. Ti alati trebaju biti pouzdan način ispitivanja mišljenja biračkoga tijela. Oni koji su uključeni u e-peticije i e-konzultacije trebaju biti dobro informirani o aktivnostima koje su poduzete na njihov poticaj.

Tehnologija

Smjernica 52. „Osim postojećih mreža i alata ...“

162. Još uvijek prevladava mišljenje da postoji potreba da se razvije tehnologija koja odgovara e-demokraciji, umjesto da se koriste već gotovi proizvodi.

Smjernica 54. „Osim uloge ...“

163. E-demokracija može olakšati ostvarivanje ljudskih prava dajući ljudima glas. Na primjer, opozicijski političar koji koristi web kako bi se čuo njegov/njezin glas, pisanjem bloga ili otvaranjem internetske stranice više ljudi će u državi ili inozemstvu čuti njegova/njezina stajališta i saznat će više o njemu/njoj.

Smjernica 55. „Institucija koja se koristi ...“

164. Vidi stavak objašnjenja uz princip 53.

Smjernica 56. „Svaki put kada se utvrdi metoda ...“

165. Vidi stavak objašnjenja uz princip 61.

Smjernica 57. „Softver e-demokracije...“

166. Bitno je utvrditi funkcioniraju li dobro sustavi e-demokracije i jesu li sigurni. Ako izvorni kôd nije dostupan javnosti, potrebno je provesti neovisno atestiranje sustava u cjelini ili svih njegovih sastavnica, ako je to potrebno. Vidi principe 54. i 56.

Smjernica 58. „Kada ugovaraju aplikacije za e-demokraciju ...“

167. Zbog gore navedenih prednosti koje ima program s otvorenim izvornim kodom, njega treba razmotriti kao alternativu licenciranim programskim rješenjima. Zbog toga ova smjernica poziva sve zainteresirane da u svoje ponude uključe zahtjev za programe s otvorenim izvornim kodom. Vidi principe 54. do 56.

Smjernica 59. „Trebaju koristiti otvorene standarde i specifikacije...“

168. Vidi stavak objašnjenja uz princip 56. Vidi principe 54. do 56.

Smjernica 60. „Trebaju dati prednost rješenjima e-demokracije ...“

169. Vidi stavak objašnjenja uz principe 54. do 56. O nazivu „prekogranični“ vidi stavak objašnjenja uz smjernicu 44.

Uvođenje e-demokracije

Smjernica 61. Svi zainteresirani trebaju razmotriti ...“

170. Vidi stavak objašnjenja uz princip 59.

Smjernica 62. „Generički alati e-demokracije ...“

171. Vodič br. 1 (*Generički alati i politike za elektroničku demokraciju*) daje pregled višestrukih i različitih mogućnosti za

uspostavu e-demokracije. Svrha je ovoga vodiča da pomogne svakomu tko je zainteresiran za uvođenje e-demokracije i tko traži primjere i ideje. U tu je svrhu opisano 26 pojedinačnih generičkih alata.

Smjernica 64. „Uvođenje, razvoj i ...“

172. Vidi stavak objašnjenja uz princip 62.

Smjernica 65. „Može se koristiti plan odvijanja ...“

173. Plan odvijanja može biti koristan kao metoda pragmatičnoga planiranja radi inspirativnih i orijentacijskih inicijativa e-demokracije. Plan odvijanja za e-demokraciju može, primjerice, posebno biti koristan u formuliranju strategije e-demokracije koja je prilagođena određenoj državi ili regiji, ili u organiziranju i planiranju razvoja sveobuhvatnih alata ili projekata e-demokracije.

Smjernica 66. „Preispitivanje i podešavanje ...“

174. U e-demokraciji se ne radi o jednostavnom dodavanju informacijsko-komunikacijske tehnologije postojećim demokratskim procesima. Koncipiranje i uvođenje novih alata i procesa daje priliku za preispitivanje postojećih demokratskih procesa i praksi i za njihovo poboljšanje. Takvo preispitivanje ima koristi samo ako je temeljito i ako postoji strateški plan.

Smjernica 67. „Trebao bi se odrediti i primjenjivati ...“

175. Kako bi se uspostavilo opće povjerenje u e-demokraciju, ali i u posebne alate, oni koji nose odgovornost trebaju se baviti uključenim rizicima. Utvrđivanje rizika ne smije se samo koncentrirati na tehničke rizike, nego mora obuhvaćati primjerice i proceduralne rizike.

Smjernica 68. „Kako bi se odlučivalo ...“

176. Kontrolna lista za uvođenje alata e-demokracije zamišljena je kao pomoć zainteresiranima u donošenju odluka koje se se tiču

razvoja e-demokracije. Uvjeti se za uvođenje alata razlikuju, što ovisi o ciljevima određenih demokratskih procesa koji se protežu od informacija ili konzultacija do aktivnoga sudjelovanja, i ovisi o perspektivama onih koji su uključeni.

Smjernica 69. „Okviri za izvještavanje mogu ...“

177. U pripremi ove Preporuke koristio se okvir za izvještavanje o inicijativama e-demokracije. Države članice koristile su se ovim okvirom za obavještavanje CAHDE-a o inicijativama e-demokracije u svojoj državi. Njihov je doprinos bio vrlo važan u pripremi dokumenta „Generički alati i politike za elektroničku demokraciju“, što je spomenuto u smjernici 62.

Smjernica 70. „Istim se metodama e-demokracije ...“

178. Ne postoji univerzalna metoda e-demokracije. Metoda i alat e-demokracije moraju se pažljivo odabrati u svjetlu ciljane publike i pitanja koja treba obuhvatiti e-demokracija. Može biti slučajeva u kojima e-demokracija (ili samo e-demokracija) ne predstavlja odgovarajući način da se osigura smisleno sudjelovanje. U odnosu na širi kontekst demokracije vidi stavak objašnjenja (drugi dio) uz princip 72.

Smjernica 71. „Prije nego tijela javne vlasti ...“

179. Kada se alat e-demokracije uvodi za širu publiku, vrlo je važno da neovisno tijelo, koje imenuje institucija koja je odgovorna za uvođenje alata, provede utvrđivanje kontrole alata. Ta kontrola mora biti javna, a postupak se treba provoditi redovito. To će povećati povjerenje u alat i u e-demokraciju u cjelini.

Smjernica 72. „Ako je to moguće, neovisno tijelo treba ...:“

180. Treba procijeniti svaku metodu ili svaki alat e-demokracije, i to po mogućnosti treba provesti treća strana. Preporučuje se da kontrole i procjene provode vanjski stručnjaci kako bi se povećala transparentnost i povjerenje u alate i u e-demokraciju u cjelini.

Smjernica 73. „Kako bi se spriječio ...“

181. Vidi stavak objašnjenja uz princip 64.

Smjernica 74. „E-demokracija treba ponuditi ...“

182. Budući da e-demokracija uvodi neprekidnu demokraciju, ona omogućuje zainteresiranim da se angažiraju tamo gdje to inače ne bi bilo moguće. Na primjer, ljudi s fizičkim nedostacima mogu sada, služeći se Internetom, izraziti svoja mišljenja i sudjelovati u demokraciji.

Smjernica 75. „E-demokracija treba nuditi odgovarajuće ...“

183. Vidi stavak objašnjenja uz princip 31.

Smjernica 76. „Stalno osposobljavanje u vještinama ...“ i smjernica 77. „Budući da je razvoj ...“

184. Uvijek će biti ljudi koji traže osposobljavanje kako bi se mogli angažirati u e-demokraciji, posebno osposobljavanje za vještine informacijsko-komunikacijske tehnologije. Zbog toga je vrlo važno da osposobljavanje u području e-demokracije i u vještinama informacijsko-komunikacijske tehnologije provode tijela javne vlasti i njihovi zaposlenici. Osposobljavanje u e-demokraciji pomaže prevladavanju e-prepreka i time više zainteresiranih dobiva mogućnost da izraze svoja mišljenja i da se angažiraju u demokraciji. Političari, službenici tijela javne vlasti i predstavnička tijela trebaju također biti osposobljeni za bavljenje e-demokracijom, jer je za većinu njih to neistraženo područje. Posebno u tu svrhu tijela javne vlasti trebaju organizirati program e-osposobljavanja.

Smjernica 78. „U ranoj fazi treba dati smjernice ...“

185. Nestaju tradicionalne granice, a e-demokracija više nije njima ograničena. Kada se koncipira e-demokracija, potrebno je voditi računa o nestajanju granica. Korištenje programa s otvorenim izvornim kodom i otvorenih standarda povećat će

međusobno funkcioniranje i olakšati uspostavu prekogranične suradnje kada to bude potrebno.

Osposobljivači, izazovi, prepreke i rizici

Smjernica 79. „Kada se utvrđuje i provodi ...“

186. Postoje mnogi čimbenici koji omogućuju e-demokraciju i koje treba uzeti u obzir. Važno je shvatiti da se ti čimbenici mogu preokrenuti u izazove, prepreke i rizike demokracije općenito. Ako nema suradnje između raznih zainteresiranih strana, neće se postići puni potencijal e-demokracije.

Smjernica 80. „Posebnu pažnju treba obratiti ...“

187. Kako bi se zainteresirani zaštitili od štete koju mogu imati od Interneta, pri koncipiranju e-demokracije važno je pozabaviti se mogućim rizicima koji su navedeni u ovom stavku i spriječiti ih. Jedan od primjera kako se pozabaviti diskriminacijom jest korištenje moderatora u raspravama da bi se osiguralo da na Internetu ne bude neodgovarajućih izjava. Zaštita je tih prava odgovornost ne samo tijela javne vlasti nego i svih zainteresiranih.

Pravila i regulatorni okviri

Smjernica 81. „Glavni razlog ...“

188. Vidi stavak objašnjenja uz princip 74.

Smjernica 82. „Pravo na učinkovit pristup ...“

189. Zbog vlastite privatnosti i privatnosti informacija i osobnih podataka koji su od njih dobiveni građani moraju biti sigurni da tijela javne vlasti ne zlouporabljaju informacije koje su dobili od ljudi koji sudjeluju u demokratskim procesima. Zakonski okvir tako može obuhvaćati i zahtjev da osoba ili institucija odgovorna za metode e-demokracije javno objavi pravno obvezujuće izjave o tome kako se informacije mogu i kako će se koristiti.

Smjernica 83. „Kada se osmišljavaju posebne“

190. Regulatorni okvir može pomoći osiguranju prava pojedinaca koji sudjeluju u demokratskim procesima pomoću informacijske i komunikacijske tehnologije. Istodobno regulatorni okvir može biti prepreka korištenju. Zbog toga je potrebno izbalansirati potrebe tijela javnih vlasti za identifikacijom i kontrolom u odnosu na potrebe građana za privatnošću i sigurnošću.

191. Primjerice, u slučaju e-glasanja, e-peticija i e-konzultacija potrebno je utvrditi identitet glasača i zbog toga je potrebno uvesti metodu identifikacije. Ipak, za potrebe e-foruma nije potrebno utvrđivati identitet sudionika. Zato je pri koncipiranju e-demokracije potrebno utvrditi važnost identificiranja korisnika.

Smjernica 84. „Potreba da se objave“

192. Transparentnost je bitan dio e-demokracije. Vrlo je važno dati javnosti informacije, a ne samo dokumente, ali i informacije o procesima i budućim događajima (na primjer prisutnost političkih stranaka na webu). To je poznato kao aktivna transparentnost, dok se zakoni o slobodi informacija, koji su doneseni u mnogim državama, mogu smatrati pasivnom transparentnošću. Informacije koje se odnose na privatnost i na sigurnost države općenito su zaštićene zakonima.

Smjernica 85. „Osobni podaci koji su pohranjeni ...“

193. Ljudi imaju pravo znati jesu li točni njihovi osobni podaci kojima se koriste tijela javne vlasti. Zbog toga te informacije trebaju biti zakonski dostupne i ljudi moraju imati mogućnost da sami isprave netočne podatke, ili da vrlo lako mogu obavijestiti institucije vlasti da se podaci mogu ispraviti i/ili ažurirati.

Smjernica 86. „Pravila koja se odnose na uredničku ...“

194. Pravila izborne kampanje koja vrijede za tradicionalne medije trebaju također vrijediti i za digitalne medije. Zato treba preispitati postojeće zakone, vodeći računa o preporukama

Odbora ministara državama članicama kako bi se mogle poduzeti odgovarajuće mjere. Ako se trebaju prilagođavati zakoni, tijela javne vlasti moraju poduzeti određene mjere.

Smjernica 87. „Trebaju postojati zaštitne mjere“

195. U povijest demokracije uvijek je bilo ljudi koji su ju htjeli zloupotrijebiti. E-demokracija ima isti rizik. Osim toga e-demokracija predstavlja nove mogućnosti zloupotrebe. Potrebno je temeljito preispitivanje postojećih pravila i propisa kako bi se potvrdilo da postoje zaštite protiv zloupotrebe e-demokracije.

Smjernica 88. „Mogući regulatori e-demokracije ...“ i smjernica 89. „Svim zainteresiranim stranama treba omogućiti“

196. Pravila i propisi nisu isključivo pitanje za tijela javne vlasti: svi zainteresirani trebaju biti uključeni u njihovu izradu. Propisi se mogu uvesti pomoću formalnih zakona, ali se također mogu temeljiti na sporazumima između zainteresiranih ili ih mogu uvoditi pojedinačne zainteresirane strane. Primjer za taj posljednji slučaj je internetskih stranica na kojoj zainteresirane strane mogu izraziti svoja mišljenja i sami sudionici postavljati pravila o tome što čini prihvatljiv ulog/doprinos. Situacija se razlikuje od alata do alata. E-glasanje, na primjer, treba jasna pravila koja trebaju uvesti tijela javne vlasti, dok pravila, koja se odnose na e-forume, mogu dogovoriti sami korisnici.

Smjernica 90. „Prije nego što se počnu izrađivati nova pravila ...“ i smjernica 91. „Postojeće norme za e-vladu“

197. Vidi stavak objašnjenja uz princip 77.

Smjernica 92. „Pravila i regulatorni okviri e-demokracije“

198. Vidi stavak objašnjenja uz princip 76.

Smjernica 94. „Trebaju poduzeti regulatorno djelovanje ...“

199. Sve se više razgovara o vladavini samoga Interneta. To je izravno važno za e-demokraciju, jer dobro vladanje Internetom obuhvaća otvorenost i dostupnost, posebno u svjetlu mjera koje blokiraju sadržaj (koji ugrožava slobodu govora), registriranje prometa (što ugrožava privatnost) te zahtjev da se korisnici identificiraju. Internet postaje sve važniji time što olakšava život mnogim pojedincima koji se koriste javnim uslugama i koji ovise o njima. Internet, kao i ostale usluge informacijsko-komunikacijske tehnologije, ima veliku vrijednost u pružanju usluga i time služi provođenju i ostvarivanju ljudskih prava i temeljnih sloboda svima koji se njime koriste. Prioritet je njihova zaštita s obzirom na vladavinu Interneta.

Smjernica 96. „Kada se osmišljavaju metode e-demokracije ...“

200. Vidi stavak objašnjenja uz princip 78.

Smjernica 97. „Za svaki parametar i za svaki alat ...“

201. Postoje različite razine zaštite. Primjerice, e-konzultacije i e-peticije trebaju višu razinu zaštite nego e-forumi. Kada se stvara e-demokracija, treba odlučiti koja je razina zaštite potrebna kako bi se osiguralo da alat bude siguran, a da se zainteresiranim stranama istodobno ne otežava sudjelovanje. Taj se proces može usporediti s uspostavom razine identifikacije koja je potrebna za određeni alat.

Smjernica 98. „Trebaju normirati formate dokumenata, molbi ...“ i Smjernica 99. „Trebaju koncipirati i dati u široku upotrebu strukturirane dokumente ...“

202. Vidi stavak objašnjenja uz princip 79.

Smjernica 100. „Lokalne, regionalne, nacionalne i ...“

203. Kada se utvrđuju norme, zainteresirani ne trebaju sami izmišljati norme sve dok norme sastavljaju institucije kao što su Ujedinjeni narodi i Europski odbor za normiranje.¹³ Kada se stvara e-demokracija, najprije je potrebno razmotriti norme tih institucija.

Smjernica 102. „Trebalo osmisliti format dokumenta i ...“

204. Izazov arhiviranja nastaje zato jer tehnologija vrlo brzo napreduje. Ponekad zakon traži da se određena dokumentacija čuva određeni broj godina. To naravno vodi do izazova u digitalnoj sferi. Kako se može jamčiti da će elektronički dokumenti, na primjer zakoni, biti čitljivi i nakon mnogo godina? Taj je aspekt također važan kada se određuju norme e-demokracije.

¹³ <http://www.cen.eu/cenorm/homepage.htm>

Dodatak 1.

Tekstovi Vijeća Europe koji se odnose na e-demokraciju¹⁴

Konvencije¹⁵

Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems (ETS No. 189)
28 January 2003

Convention on Cybercrime (ETS No. 185)
23 November 2001

Additional Protocol to the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data, regarding Supervisory Authorities and Transborder Data Flows (ETS No. 181)
8 November 2001

Convention on Information and Legal Co-operation concerning "Information Society Services" (ETS No. 180)
4 October 2001

Convention on the Legal Protection of Services based on, or consisting of, Conditional Access (ETS 178)
24 January 2001

European Convention on Human Rights, as amended by Protocol No. 11, (ETS No. 155) 1 November 1998

Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (ETS. No. 108) 28 January 1981

¹⁴ Vidi www.coe.int/democracy za verziju teksta s hipervezama

¹⁵ Vidi www.conventions.coe.int

Preporuke

Recommendation CM/Rec(2008)6 on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters.

Adopted on 26 March 2008 at the 1022nd meeting of the Ministers' Deputies

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)6&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)6&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)

Recommendation CM/Rec(2007)16 on measures to promote the public service value of the Internet

Adopted on 7 November 2007 at the 1010th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation CM/Rec(2007)15 on measures concerning media coverage of election campaigns

Adopted on 7 November 2007 at the 1010th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation CM/Rec(2007)12 on capacity building at local and regional level

Adopted on 10 October 2007 at the 1006th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation CM/Rec(2007)11 on promoting freedom of expression and information in the new information and communications environment

Adopted on 26 September 2007 at the 1005th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation CM/Rec(2007)7 on good administration

Adopted on 20 June 2007 at the 999bis meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation CM/Rec(2007)4 on local and regional public services

Adopted on 31 January 2007 at the 985th meeting of the Ministers' Deputies
[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2007\)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2007)4&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75)

Recommendation CM/Rec(2007)3 on the remit of public service media in the information society
Adopted on 31 January 2007 at the 985th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2004)15 on electronic governance (“e-governance”)
Adopted on 15 December 2004 at the 909th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2004)11 on legal, operational and technical standards for e-voting
Adopted on 30 September 2004 at the 898th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2003)9 on measures to promote the democratic and social contribution of digital broadcasting
Adopted on 28 May 2003 at the 840th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2002)12 on education for democratic citizenship
Adopted on 16 October 2002 at the 812th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2002)2 on access to official documents
Adopted on 21 February 2002 at the 784th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2002)1 on guiding principles for sustainable spatial development of the European continent
Adopted on 30 January 2002 at the 781st meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2001)19 on the participation of citizens in local public life

Adopted on 6 September 2001 at the 776th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2001)8 on self-regulation concerning cyber content

Adopted on 5 September 2001 at the 762nd meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(2001)7 on measures to protect copyright and neighbouring rights and combat piracy, especially in the digital environment

Adopted on 5 September 2001 at the 762nd meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(99)14 on universal community service concerning new communication and information services

Adopted on 9 September 1999 at the 678th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(99)5 on the protection of privacy on the Internet

Adopted on 23 February 1999 at the 660th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(97)18 concerning the protection of personal data collected and processed for statistical purposes

Adopted on 30 September 1997 at the 602nd meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(89)9 on computer-related crime

Adopted on 13 September 1989 at 428th meeting of the Ministers' Deputies

Recommendation Rec(86)1 on the protection of personal data used for social security purposes

Adopted on 23 January 1986 at the 392nd meeting of the Ministers' Deputies

Rezolucije

Resolution ResAP(2001)3 Towards full citizenship for persons with disabilities through inclusive new technologies
Adopted on 25 October 2001 at the 770th meeting of the Ministers' Deputies

Resolution Res(74) 29 on the protection of the privacy of individuals vis-à-vis electronic data banks in the public sector
Adopted on 20 September 1974 at the 236th meeting of the Ministers' Deputies

Deklaracije i ostali tekstovi

The role of public service media for widening individual participation European democracy (2008)
[http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf\(2008\)012_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/H-Inf(2008)012_en.pdf)

CM(2005) 56 Declaration on human rights and the rule of law in the information society
Adopted on 13 May 2005 at the 926th meeting of the Ministers' Deputies

Declaration on freedom of communication on the Internet (2003)
Adopted on 28 May 2003 at the 840th meeting of the Ministers' Deputies

Declaration on a European policy for new information technologies (1999)
Adopted on 7 May 1999 at the 104th meeting of the Ministers' Deputies

Political message from the Committee of Ministers to the World Summit on the Information Society (WSIS) (Geneva, 10-12 December 2003)
Adopted by the Committee of Ministers on 19 June 2003 at the 844th meeting of the Ministers' Deputies

Parlamentarna skupština

Preporuke

Recommendation 1791 (2007) State of human rights and democracy in Europe
Adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th sitting).

Recommendation 1680 (2004) New concepts to evaluate the state of democratic development
Adopted by the Assembly on 8 October 2004 (32nd sitting).

Recommendation 1629 (2003) Future of democracy: strengthening democratic institutions
Adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 25 November 2003

Recommendation 1586 (2002) The digital divide and education
Adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, 18 November 2002

Recommendation 1438 (2000) Threat posed to democracy by extremist parties and movements in Europe
Adopted on 25 January 2000 (2nd sitting)

Recommendation 1379 (1998) Basic education in science and technology
Adopted on 25 June 1998 (23rd sitting).

Recommendation 1122 (1990) Revival of the countryside by means of information technology
Adopted on 2 February 1990 (29th sitting)

Rezolucije

Resolution 1547 (2007) State of human rights and democracy in Europe
Adopted by the Assembly on 18 April 2007 (15th sitting).

Resolution 1407 (2004) New concepts to evaluate the state of democratic development
Adopted by the Assembly on 8 October 2004 (32nd sitting).

Resolution 1353 (2003) Future of democracy: strengthening democratic institutions
Adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 25 November 2003

Resolution 1191 (1999) Information society and a digital world
Adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 26 May 1999

Resolution 1121 (1997) Instruments of citizen participation in representative democracy
Adopted by the Assembly on 22 April 1997 (11th sitting)

Resolution 1120 (1997) Impact of the new communication and information technologies on democracy
Adopted by the Assembly on 22 April 1997 (11th sitting)

Nalozi

Parliamentary Assembly Order 531 (1997) Impact of the new communication and information technologies on democracy
Adopted by the Assembly on 22 April 1997 (11th sitting)

Kongres lokalnih i regionalnih institucija Vijeća Europe

Preporuke

Recommendation 249 (2008) on electronic democracy and deliberative consultation on urban projects
Adopted on 29 May 2008 (3rd sitting)

Recommendation 248 (2008) on e-tools: a response to the needs of local authorities
Adopted on 29 May 2008 (3rd sitting)

Recommendation 128 (2003) on the revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life
Adopted on 21 May 2003 (2nd sitting)

Recommendation 54 (99) on local and regional information society.
Adopted on 16 June 1999 (2nd sitting)

Rezolucije

Resolution 267 (2008) on electronic democracy and deliberative consultation on urban projects
Adopted on 29 May 2008 (3rd sitting)

Resolution 266 (2008) on e-tools: a response to the needs of local authorities
Adopted on 29 May 2008 (3rd sitting)

Resolution 76 (1999) on local and regional information society
Adopted on 16 June 1999 (2nd sitting)

Venecijanska komisija

Code of Good Practice in Electoral Matters
Adopted by the Council for Democratic Elections of the Council of Europe and the European Commission for Democracy through Law on 18-19 October 2002 (52nd session)